

### چرتکه

## حجم اقتصاد زیرزمینی به ۵۵۸ هزار میلیارد تومان رسید

**بخش اقتصاد**– سازمان امور مالیاتی در تحلیلی بجم اقتصاد زیرزمینی را بیش از ۵۵۸ هزار میلیارد تومان و برآورد فرار مالیاتی را ۵۱٫۵ هزار میلیارد تومان اعلام کرد.

معاونت پژوهش، برنامه ریزی و بین الملل سازمان مالیاتی در گزارشی در تحلیلی از حجم فرار مالیاتی در ایران با رویکرد تابع تقاضای پول ارانه کرده است.در این گزارش آمده است: دستاوردهای تجربی در اغلب کشورهای توسعه یافته نشان می دهد که درآمدهای مالیاتی یکی از مهم ترین منابع در آمدی در بین کشورها را تشکیل می دهد و مالیات نقش قابل توجهی را در اعمال سیاست های اقتصادی در این کشورها ایفا می کند. به گونه ای که در برخی از کشورها ۹۰ تا ۹۵ درصد از هزینه های عمومی دولت از طریق در آمد های مالیاتی تأمین می گردد. در مقابل کشورهای در حال توسعه دارای یک سیستم مالیاتی ناکارآمد هستند که قادر به تأمین اهداف مالی و مالیاتی دولت نمی باشند. لذا این کشورها نیازمند یک سیستم مالیاتی نوین و با ثبات هستند که بتواند نقش خود را به بهترین وجه ایفا کند. مالیات در ایران مانند سایر کشورهای در حال توسعه نتوانسته نقش چندانی را در اقتصاد ایفا کند. در اقتصاد ایران به دلیل فقدان پایگاه اطلاعات اقتصادی و مالی فعالان اقتصادی کشور، عدم شفافیت در فعالیت های اقتصادی، معافیت های مالیاتی گسترده، ضعف ضمانت های اجرایی قوانین، فقدان اعتماد لازم به نظام مالی دولت، مکانیزه نبودن کامل سیستم مالیاتی و عدم توانایی آن در شناسایی صحیح میزان درآمد مردم، میزان مالیات تشخیصی ناچیز بوده کما اینکه بخش قابل توجهی از همین مالیات تشخیصی نیز به مرحله وصول نمی رسد و اگر هم وصول شود اصل فایده در آن رعایت نمی شود یعنی هزینه وصول آن بالاست. این مسئله سبب می شود تا مالیات بالفعل متفاوت از مالیات بالقوه باشد که در نتیجه آن شکاف مالیاتی وجود خواهد آمد که آثار سوء و پیامدهای نامطلوبی برای اقتصاد کشور دارد. بر این اساس، تحقیق حاضر به دلیل اهمیت انکارناپذیر نقش فعالییت های اقتصادی ثبت نشده و غیررسمی در کشور انجام یافته است.

به بیان دیگر در شرایط کنونی اقتصاد کشور، که دولت از یک سو به دنبال بهبود فضای کسب و کار و افزایش سرمایه گذاری و تولید توسط بخش خصوصی است و از سوی دیگر با مشکلات بودجه ای روبرو می باشد بحث فرار مالیاتی از اهمیت ویژه ای برخوردار است، لذا مطالعه حاضر به برآورد میزان فرار مالیاتی در اقتصاد ایران می پردازد تا وسعت این پدیده در کشور برآورد گردد.

در تعاریف اقتصاد زیرزمینی آمده است: اقتصاد زیرزمینی را به فعالیتی که از لحاظ منبع درآمد قانونی ولی به مقامات مالیاتی گزارش نمی شود، تعریف نموده است. یا آنکه عده ای اعتقاد دارند علاوه بر نقل و انتقالات مالی، فعالیتهایی نیز جزء اقتصاد غیررسمی هستند که برای کشور ارزش اقتصادی ایجاد می کنند، ارزشهایی که جزء تولید ناخالص ملی بوده و قاعدتا بایستی در محاسبات حسابهای ملی تبلور پیدا کنند.

میانگین نسبت حجم اقتصاد زیرزمینی و فرار مالیاتی بر آوردی به تولید ناخالص داخلی در بخش غیررسمی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۶ به ترتیب ۳۷۰۷ و ۳۰۵ درصد بوده است. پیش از این در بخش جمع بندی نتایج مطالعات داخلی اشاره شد که اکثریت پژوهشگران در مطالعات خود نسبت حجم اقتصاد زیرزمینی به تولید ناخالص داخلی (درصد) را گزارش نموده اند و به طور متوسط نسبت یاد شده برای اقتصاد ایران حاصل از مطالعات مختلف حدود ۳۰ درصد برآورد شده است.

بر این اساس نتیجه مطالعه حاضر با استفاده از تابع تقاضای پول ترازوی و الگوی تصحیح خطای برداری مبنی بر برآورد ۳۷۰۷ درصدی نسبت حجم اقتصاد زیرزمینی به تولید ناخالص داخلی در ایران نشان میدهد که رقم به دست آمده بسیار نزدیک به متوسط نسبت بر آوردی حاصل از مطالعات مختلف داخلی کل کشور است.

اقدامات سازمان امور مالیاتی کشور در راستای کاهش فرار مالیاتی و راهکارهای پیشنهادی مقابله با آن سازمان امور مالیاتی کشور در سال های اخیر، اقدامات و برنامه های مختلفی را برای کاهش فرار مالیاتی در دستور کار خود قرار داده است که مهمترین آنها عبارتند از:

اصلاح قانون مالیاتهای مستقیم( اصلاح ضمانت های اجرایی و جرم انگاری فرار مالیاتی) یکی از نقاط قوت اصلاحیه قانون مالیاتهای مستقیم مصوب ۱۳۹۴ اصلاح ضمانت های اجرایی، جرم انگاری فرار در زمینه جلوگیری از فرار مالیاتی پیش روی دست اندرکاران نظام مالیاتی قرار داده است.

#### لایحه قانون دایمی مالیات بر ارزش افزوده

پایه های مالیاتی و ایجاد شفافیت در اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده از سال ۱۳۸۷ با هدف گسترش مبادلات تجاری آغاز شد.

از آنجا که یکی از کار کردهای اصلی نظام مالیات بر ارزش افزوده افزایش شفافیت در اقتصاد از طریق شناسایی زنجیره تولید و توزیع کالاها می باشد، لذا اجرای کامل قانون مالیات بر ارزش افزوده یکی از مهمترین راهکارهای نظام مالیاتی کشور در مقابله با فرار مالیاتی می باشد.

با این وجود، نظام مالیاتی کشور در زمینه مبارزه با فرار مالیاتی هنوز با وضعیت مطلوب فاصله معناداری دارد. به بیان دیگر اقدامات، سیاست ها و اصلاحات ساختاری و اساسی دیگری نیز برای کاهش فرار مالیاتی موردنیاز می باشد که برخی از مهم ترین آنها در ادامه مورد اشاره قرار گرفته اند.

- توسعه و تکمیل پایگاه های اطلاعات مالی، هویتی و عملکردی مودیان مالیاتی
- اجرای نظام مالیات بر جمع در آمد اشخاص حقیقی PIT
- اجرای مواد قانونی مرتبط با جرم انگاری فرار مالیاتی
- تقویت واحدیابی مالیاتی
- تسهیل تبادل خودکار اطلاعات با دستگاههای مربوط
- تکمیل مکانیزه کردن فرآیندهای مالیاتی
- اصلاح ساختار صدور صورتحساب و متمرکز ساختن سیستم تهیه صورتحساب های کاغذی و الکترونیکی
- اعتماد آفرینی در سطح جامعه و اتخاذ رویکرد بهبود تمکین مالیاتی

## {اقتصاد}



**زنگ خطر متغیرهای پولی به صدا درآمد**

# غول سرکش نقدینگی هر روز قوی‌تر می‌شود

غریب قیمت‌ها در این بازارها شاید اولین آثار افزایش ناموزون حجم نقدینگی در کشور باشد. اکنون غول نقدینگی به قدرتی رسیده‌است که به نظر نمی‌رسد به راحتی تحت کنترل درآید. بر اساس آخرین آمار و اطلاعات منتشر شده از سوی بانک مرکزی از متغیرهای پولی کشور در سه ماهه ابتدایی امسال، حجم نقدینگی در ادامه روند صعودی خود در پایان خرداد ماه به رقم ۲۶۵۷۱٫۱ هزار میلیارد ریال رسیده‌است که نسبت به ماه گذشته ۲٫۴ درصد رشد را نشان می‌دهد. بر اساس آمار موجود، حجم نقدینگی از ابتدای سال ۱۳۹۵ تا پایان فصل بهار به طور میانگین هر ماه ۱٫۹ درصد رشد را تجربه کرده‌است؛ به‌گونه‌ای که حجم نقدینگی در طول این مدت بیش از ۲٫۶ برابر شده‌است.

بررسی روند تغییرات نقدینگی به صورت نقطه به نقطه (یعنی بررسی رشد نقدینگی در هر ماه نسبت به ماه مشابه سال گذشته) تصویر روشن‌تری از سرعت افزایش نقدینگی را ارائه می‌دهد. بر پایه چنین دیدگاهی، حجم نقدینگی در خرداد ماه امسال نسبت به خرداد سال گذشته تقریباً ۳۴٫۲ درصد رشد کرده‌است. این در حالی است که رشد نقدینگی در خرداد ۱۳۹۸ نسبت به خرداد ۱۳۹۷ برابر با ۲۵٫۱۸ درصد بوده‌است. این وضعیت در هر

است که مطابق با مصوبات کمیته ماده ۲ شورای عالی هماهنگی اقتصادی، این صادرکنندگان مجاز شدند صادرات خود را در سامانه های مربوط ثبت کنند و جزو تعهدات آنان محسوب شد، اما مبالغ ارزی آنها به چرخه رسمی اقتصاد کشور برنگشته است که با احتساب آن، میزان عدم بازگشت ارز به چرخه رسمی کشور در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ معادل ۲۵ میلیارد یورو خواهد شد.

مدیر اداره صادرات بانک مرکزی افزود: بر اساس گزارش های تحلیلی دیگر، اطلاعات پروانه‌های صادراتی دریافتی از گمرک ج.ا.ا تعداد ۲ هزار و ۳۸۶ صادرکننده دارای صادرات بیش از یک میلیون یورو با نسبت بازگشت ارز کمتر از ۷۰ درصد (صفر تا ۷۰ درصد) از روز ۱۳۹۷،۱،۲۲ لغایت ۱۳۹۸،۱۲،۲۸ مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن حاکی از این بود که این گروه بالغ بر ۲۴ میلیارد یورو صادرات داشته‌اند و از روز ۱۳۹۷،۱۲۲،۱۳۹۷ لغایت روز ۱۳۹۹،۳،۳۱ تنها نسبت به بازگشت ۶٫۴ میلیارد یورو اقدام کرده اند، به عبارت دیگر حدود ۱۷،۷ میلیارد یورو ( حدود ۲۰ میلیارد دلار) توسط این دسته از صادرکنندگان تاکنون به چرخه اقتصادی برگشت نشده است.

وی ادامه داد: این گروه در سیاستگذاری ارزی از اهمیت بالایی برای مقام پولی و ارزی برخوردار بوده و تلاش خواهد شد در تعامل با آنان، دستگاههای ذیربط و نهادهای نظارتی تعهدات ارزی خود را به طور کامل ایفا کنند تا بر این اساس منابع ارزی در بازار دوم تقویت شده و تامین نیازهای وارداتی به موقع انجام پذیرد.

**۲۵۰ صادرکننده متخلف به قوه قضاییه معرفی شدند**

# دشواری‌های مشاغل سخت و زیان‌آور

بر اساس قانون تامین اجتماعی کارهای سخت و زیان آور کارهایی است که در آن عوامل فیزیکی، شیمیایی، مکانیکی، بیولوژیکی محیط کار غیراستاندارد بوده ودر اثر اشتغال بیمه شده تنشی به مراتب بالاتر از ظرفیت‌های طبیعی (جسمی و روانی) در وی ایجاد می‌شود که نتیجه آن بیماری شغلی و عوارض ناشی از آن باشد.

علیرضا حیدری (کارشناس روابط کار و فعال کارگری) درباره مشاغل سخت و زیان‌آور به اینا می‌گوید: دو دسته از مشاغل در زمره مشاغل سخت و زیان‌آور به حساب می‌آیند. برخی از شغل‌ها ماهیتا سخت و زیان‌آور هستند و برخی از مشاغل به دلیل نامطلوب بودن محیط کار و آلودگی‌هایی که وجود دارد با تشخیص کمیته مشاغل سخت و زیان‌آور، در زمره این مشاغل قرار می‌گیرند. در ماده ۵۲ قانون کار آمده است: در کارهای سخت و زیان‌آور و زیرزمینی، ساعات کار نباید از شش ساعت در روز و ۳۶ ساعت در هفته تجاوز نماید. جز این امتیاز، قاعده ممنوعیت اجبار اضافه کاری در مورد مشاغل سخت و زیان‌آور وجود دارد، شاغلان در این مشاغل مرخصی سالانه بیشتری دارند و… . با وجود این، در اکثر موارد چنین چیزهایی رعایت نمی‌شود و فقط به بحث بازنشستگی در مشاغل سخت و زیان‌آور توجه شده است.

حیدری در این باره توضیح می‌دهد که قوانین مجزایی درباره مشاغل سخت و زیان‌آور وجود دارد.

#### مشاغل سخت در قانون کار و قانون تامین اجتماعی

حیدری می‌گوید: در قانون کار به صراحت درباره شش ساعت کار روزانه شاغلان مشاغل سخت و زیان‌آور صحبت شده است. همچنین در این قانون آمده است: کارهای سخت و زیان‌آور و زیرزمینی به موجب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که توسط شورای عالی حفاظت فنی و بهداشت کار و شورای عالی کار تهیه و به تصویب وزرای کار و امور اجتماعی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی خواهد رسید.

او ادامه می‌دهد: وقتی کاستی‌ها و تاخیرهایی وجود داشت بحث ماده واحده

**سال بیست و چهارم / شماره ۵۵۲۴**

سه ماه ابتدایی سال ۱۳۹۹ نیز برقرار است. به بیان دیگر رشد نقطه به نقطه نقدینگی در سه ماه ابتدایی سال ۱۳۹۹ نسبت به سه ماه ابتدایی سال ۱۳۹۸ به طور محسوسی افزایش یافته‌است. به بیان ساده، غول سرکش نقدینگی هر روز قوی‌تر از گذشته می‌شود و پر واضح است که مقابله با آن، اگر نگوئیم ناممکن، دشوارتر می‌شود.

در این میان آنچه که بیش‌تر موجب نگرانی می‌شود، افزایش نسبت پول به شبه پول است. هرچند در اقتصاد ایران تفاوت قابل ملاحظه‌ای میان پول و شبه پول وجود ندارد، با این وجود یکی از وجوه اصلی تمایز میان پول و شبه را می‌توان در میزان نقدشوندگی آن دانست. به بیان‌دیگر، شبه پول نقدشوندگی پایین‌تری نسبت به پول دارد. با این تعاریف، افزایش نسبت پول به شبه‌پول بیانگر این موضوع است که آحاد جامعه سعی می‌کنند کم‌ترین میزان پول ممکن را به صورت نقد نگه دارند و سریعاً پول نقد مازاد را به دارایی تبدیل می‌کنند( اصلاح پول داغ اشاره به این شرایط دارد). این اتفاق در شرایطی می‌افتد که جامعه با تورم بالایی روبرو باشد و پول ملی در حال تضعیف شدن باشد؛ آنچه که می‌توان به وضوح در اقتصاد ایران مشاهده کرد. وجه دیگر و البته نگران کننده ماجرا این است که افزایش نسبت پول به شبه پول بیانگر دیدگاه جامعه نسبت به آینده تورمی اقتصاد است. افزایش این نسبت بیانگر این است که افراد جامعه انتظار بر افزایش تورم در آینده دارند. با این تفسیر، بررسی آمار منتشر شده نشان می‌دهد که نسبت پول به شبه پول به ۰،۲۳ در خرداد امسال رسیده‌است که بالاترین رقم از سال ۱۳۹۵ است. این نسبت در فروردین ۱۳۹۵ برابر با ۰،۱۴ بوده‌است.

اما پرسش اصلی این است که چه عاملی موجب شکل‌گیری این شرایط شده‌است. قطعاً نمی‌توان یک عامل معین را مقصر اصلی وضعیت فعلی اقتصاد دانست و مجموعه‌ای از عوامل مختلف در شکل‌گیری چنین شرایطی دخیل است. با این وجود افزایش بی‌پشتوانه پایه پولی (اینگونه بخوانیم چاپ پول برای خرج کردن دولت) از اصلی‌ترین متهمان وضعیت کنونی است؛ این موضوع بدان علت است که رشد پایه پولی موجب افزایش چند برابری نقدینگی می‌شود. به استناد آمار منتشر شده، پایه پولی در خرداد ماه به ۳۸۳۳،۵ هزار میلیارد ریال رسیده‌است که نسبت به ماه گذشته رشدی ۲،۲۸ درصدی را نشان می‌دهد. همچنین پایه پولی از ابتدای امسال بیش‌از ۸ درصد افزایش یافته‌است. شدت افزایش پایه پولی زمانی بیش‌تر مشخص می‌شود که بدانیم از ابتدای سال ۱۳۹۵، پایه پولی به طور متوسط بیش از ۱،۸۳ درصد در هر ماه رشد داشته‌است و طی چهار سال اخیر تقریباً ۲،۵ برابر شده‌است.

بررسی رشد نقطه به نقطه پایه پولی نیز حاکی از رشد افسارگسیخته آن است؛ پایه پولی در سه ماه ابتدایی امسال به ترتیب از فرودین ماه ۰،۳۷، ۳۶،۲ و ۳۹،۷ درصد نسبت به ماه مشابه سال قبل افزایش داشته‌است.

آنچه که در میان اعداد و ارقام شاید کم‌تر بدان توجه شود، حجم بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی است. میزان بدهی بخش دولتی در پایان خرداد ماه به رقم سرسام آور ۴۴۶۶،۳ هزار میلیارد ریال رسیده‌است که رشدی ۴،۲۵ درصدی را نسبت به ماه گذشته نشان می‌دهد. آنچه از آمار منتشر شده مشخص است بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی کشور از ابتدای سال ۱۳۹۵ بیش از ۲،۴ برابر شده‌است. آماري که مؤید تنگنای مالی و کسری بودجه شدید دولت است که بار این موضوع بر دوش سیستم بانکی کشور افتاده است.

# جزییات ارزهای برنگشته به چرخه اقتصادی کشور

وی همچنین در خصوص اقدامات قضایی انجام شده به منظور برخورد با صادرکنندگان متخلف گفت: با پیگیری های انجام شده و در راستای مصوبات هیات وزیران و شورای عالی هماهنگی اقتصادی، ۲۵۰ صادرکننده متخلف به قوه قضاییه معرفی شده اند.

کریمی ادامه داد: بر اساس آخرین اطلاعات، میزان تعهدات آنها ۶٫۸ میلیارد یورو (معادل ۷٫۶ میلیارد دلار) بوده است که از این رقم فقط ۴۶۶٫۶ میلیون یورو معادل ۷ درصد، عمدتا از طریق واگذاری پروانه های صادراتی و ثبت کوتاژه‌های صادراتی عراق و افغانستان (از تاریخ ۱۳۹۷،۱،۲۲ الی ۱۳۹۷،۵،۱۶) به چرخه اقتصادی کشور بازگشته است.

مدیر اداره صادرات بانک مرکزی در خصوص عملکرد شرکتهای پتروشیمی در بازگشت ارز حاصل از صادراتشان گفت: علی‌رغم برخی ابهاماتی که به عملکرد این دسته از صادرکنندگان وارد می‌شود لازم به توضیح است که این شرکت‌ها بخش زیادی از تعهدات‌شان را ایفا کرده اند، به طوری‌که ۵۸ شرکت صادر کننده پتروشیمی از تاریخ ۱۳۹۷،۱،۲۲ الی ۱۳۹۸،۱۲،۲۸ میزان مبلغ ۱۷،۱ میلیارد یورو صادرات داشته اند که از این میزان مبلغ ۱۴،۴ میلیارد یورو را تا تاریخ ۱۳۹۹،۳،۳۱ به چرخه اقتصادی برگردانده اند. بنابراین میانگین نسبت عملکرد این شرکتها در بازگشت ارز صادراتی معادل ۸۴ درصد بوده است.

همچنین تعداد ۱۲ شرکت عضو گروه ایمیدرو از تاریخ ۱۳۹۷،۱،۲۲ الی ۱۳۹۸،۱۲،۲۹ به میزان ۵،۳ میلیارد یورو صادرات داشته اند که از این میزان مبلغ ۴،۴ میلیارد یورو را تا تاریخ ۱۳۹۹،۳،۳۱ به چرخه اقتصادی برگردانده اند. بنابراین میانگین نسبت عملکرد این شرکتها در بازگشت ارز

درباره مشاغل سخت و زیان‌آور مطرح شد که در آن بیش از همه بر بحث بازنشستگی زودهنگام در مشاغل سخت و زیان‌آور پرداخته شده است. بر اساس ماده واحده ای که مجلس با پیگیری تشکلات کارگری در این زمینه تصویب کرد شاغلان مشاغل سخت و زیان‌آور در صورت ۲۰ سال کار متوالی یا ۲۵ سال کار متقطع می‌توانند بازنشسته شوند.

در ماده ۵۲ قانون کار آمده است: در کارهای سخت و زیان‌آور و زیرزمینی، ساعات کار نباید از شش ساعت در روز و ۳۶ ساعت در هفته تجاوز نماید این کارشناس روابط کار بیان می‌کند: اینجا شرط سنی هم برای بازنشستگی برداشته شده است. در قانون تامین اجتماعی مردان زیر ۵۰ سال نمی‌توانند بازنشسته شوند، اما به موجب ماده واحده مذکور افرادی که شغل سخت و زیان‌آور داشته‌اند با ۲۰ سال سابقه کار مداوم در هر سنی که باشند بازنشسته می‌شوند.

او تصریح می‌کند: وقتی از قانون درباره مشاغل سخت و زیان‌آور حرف می‌زنیم، باید توجه داشته باشیم که از حداقل دو قانون مجزا حرف می‌زنیم که تفاوت‌هایی با هم دارند.

در حالی در سال‌های اخیر توجه بیشتری به مشاغل سخت و زیان‌آور شده که هنوز کاستی‌های زیادی در این باره وجود دارد. شاید جالب توجه باشد که بدانیم که تا همین چند سال پیش مشاغلی چون آتش نشانی و خبرنگاری سخت و زیان‌آور محسوب نمی‌شدند. با این همه، مشکل بیش از آنکه مربوط به مشاغل باشد که ماهیتا سخت و زیان‌آور است، درباره آن دسته از شغل‌هایی است که تشخیص کمیته‌های مشاغل سخت و زیان‌آور باید موارد بررسی قرار گیرند. از طرف دیگر حق بیمه خود مشکلی جدی است، چراکه کارفرمایان بایستی حق چهار درصدی بیمه مشاغل سخت و زیان‌آور را در پایان بازنشستگی بدهند و با تغییر مدام کارفرمایان، کارگر باید دوندگی‌های زیادی داشته باشد. دیگر مزایای شغلی مشاغل سخت و زیان‌آور هم که تقریباً رعایت نمی‌شوند. کمتر شاغلی در این مشاغل شش ساعت در روز کار می‌کند و مرخصی اضافه دارد.